

емства, а стратегічний має враховувати і зовнішні по відношенню до підприємства умови. Ділення контролінгу по тимчасових горизонтах природно визначає рівень невизначеності, який для оперативного контролінгу малий або невисокий, а для стратегічного – досить вагомий.

Загальноприйнято, що метою оперативного контролінгу є ефективне управління поточними цілями підприємства (прибутковістю і ліквідністю), а стратегічного – забезпечення виживання підприємства. Відповідно метою оперативного контролінгу інвестиційних потоків є забезпечення позитивного значення чистого грошового потоку, тобто забезпечення достатності грошових надходжень для покриття грошових витрат, зокрема шляхом досягнення синхронізації притоку і відтоку грошових коштів як по сумі, так і за часом виникнення.

Мету стратегічного контролінгу можна сформулювати як максимізацію чистого операційного грошового потоку, тобто досягти стабільного перевищення операційних грошових надходжень над грошовими виплатами по операційній діяльності, що дозволить забезпечити фінансову рівновагу і стабільне внутрішнє джерело засобів підприємства в довгостроковій перспективі.

Інструментами оперативного контролінгу інвестиційних потоків є оперативне планування і складання поточних бюджетів. Слід зазначити, що оперативне планування може разом з індикативними (рекомендаційними) рисами володіти деякими характеристиками директивного (обов'язкового до виконання) планування. Прикладом директивного планування фінансових потоків в рамках оперативного контролінгу може служити план грошових виплат для погашення кредитів, позик і відсотків за користування ними або план інкасації дебіторської заборгованості.

До інструментів стратегічного контролінгу слід віднести стратегічне планування, прогнозування і складання бізнес-планів підприємства. Стратегічне планування не може носити директивний характер, оскільки зробити обов'язковими до виконання довгострокові плани, складені в умовах високого ступеня невизначеності, неможливо і недоцільно.

Стратегічне планування і прогнозування характеризуються індикативним характером.

На підставі даних моніторингу робляться висновки про сильні і слабкі сторони підприємства, тенденції їх розвитку, а також про закономірності зміни зовнішніх по відношенню до підприємства процесів.

Висновки

Контролінг інвестиційних потоків є замкнутий цикл. Відправною точкою моніторингу є дослідження в режимі реального часу зміна внутрішніх показників (зміна товарної і цінової політики підприємства, зміна витрат на виробництво і реалізацію продукції, його кредитоспроможності, потреби у власних і позикових фінансових ресурсах тощо) і зовнішніх умов діяльності підприємства (платоспроможного попиту, смаків, переваг споживачів, кредитоспроможності дебіторів, темпів інфляції, ситуації на ринку капіталу тощо).

Список використаних джерел

1. Райзберг Б.А. Программно-целевое планирование и управление / Б.А. Райзберг, А.Г. Лобко. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 432 с.
2. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств / О.О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2000. – 412 с.
3. Манн Р., Майер Э. Контроллинг для начинающих / Р. Манн, Э. Майер. – М.: Финансы и статистика, 1995. – 304 с.
4. Контроллинг как инструмент управления предприятием / Е.А. Ананькина, С.В. Данилочкин, Н.Г. Данилочкина и др.; Под ред Н.Г. Данилочкиной. – М.: ЮНИТИ, 2002. – 279 с.
5. Контроллинг в бизнесе. Методологические основы и практические основы построения контроллинга в организациях / А.М. Карминский, Н.И. Оленев, А.Г. Примак, С.Г. Фалько – М.: Финансы и статистика, 2002. – 256 с.
6. Петренко С.Н. Контроллинг / С.Н. Петренко. – К.: Ника-Центр, Эльга, 2003. – 328 с.
7. Бланк И.А. Финансовый менеджмент / И.А. Бланк – К.: Ника-Центр «Эльга», 1999. – 528 с.
8. Василик О.Д. Теорія фінансів: Підручник / О.Д. Василик. – К.: НІОС. – 2000. – 416 с.

А.П. СТРИЖАК,
аспірант, асистент кафедри менеджменту банківської справи, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана

Аналіз внутрішніх механізмів формування капіталу банківських установ

У статті розглянуто внутрішні механізми формування капіталу банківських установ. Проаналізовано основні тенденції та закономірності використання внутрішніх джерел власного капіталу банків.

Ключові слова: власний капітал, прибуток, дивіденди, резерв переоцінки.

В статье рассмотрены внутренние механизмы формирования капитала банковских учреждений. Проана-

лизированы основные тенденции и закономерности использования внутренних источников собственного капитала банков.

Ключевые слова: *собственный капитал, прибыль, дивиденды, резерв переоценки.*

In this article the author deals with the internal mechanisms of the capital of banking institutions. analyzes the basic trends and patterns of internal sources of equity capital of banks.

Keywords: *equity, profit, dividends, revaluation reserve.*

Постановка проблеми. В умовах сьогодення успішна діяльність комерційних банків в Україні як ніколи залежить від ефективного управління його капіталізацією. Це пояснюється тим, що головною особливістю банківського бізнесу є високий ступень ризику. Тому перед банками постає завдання ефективного використання ресурсів з метою відшкодування власних витрат та отримання прибутку. Одним із способів вирішення цього завдання є ефективно та обґрунтоване управління процесом формування власного капіталу.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблема управління капіталізацією банків України, а також можливі шляхи збільшення капіталу банками України висвітлені в працях М.І. Диби, Л.О. Примостки, М.Д. Алексеєнка, С.М. Савлука, В.В. Волкової, Р.А. Герасименко. Незважаючи на значні результати наукових досліджень, не вирішеними залишаються питання щодо вибору джерел нарощування власного капіталу банків.

Мета статті – визначити основні внутрішні механізми формування капіталу банківських установ з метою забезпечення їхньої фінансової стійкості та достатності капіталу.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на внутрішні та зовнішні фактори впливу на управління капіталізацією банку, вирішення проблеми достатності власного капіталу банку потребує наявності джерел його нарощення, всю сукупність яких прийнято об'єднувати у дві групи: внутрішні джерела та зовнішні джерела.

Особливо гостро питання вибору джерел капіталізації набули за умов світової фінансової кризи. Внутрішні джерела – це кошти, одержані чи сформовані безпосередньо в банку на підставі його діяльності і спрямовані на поповнення власного капіталу. За методом внутрішніх джерел зростання капіталу відбувається за рахунок нерозподіленого прибутку банку [1, с. 85].

Можливості використання внутрішніх джерел нарощування власного капіталу банків пов'язані з двома аспектами кругообігу банківського капіталу відповідно до розуміння прямої та зворотної капіталізації. По-перше, це процес формування, вивільнення та спрямування капіталу до наступного циклу його відтворення. По-друге, це є безпосереднє поповнення власного капіталу банку за рахунок реінвестування певної частини його чистого прибутку.

Внутрішні та зовнішні джерела являються основними джерелами формування власного капіталу. Порівнюючи їх, слід

зауважити, що роль внутрішніх джерел у генеруванні власного капіталу банку значною мірою залежить від економічної ситуації, в якій він працює: в умовах економічного зростання та прибуткової діяльності банку роль їх є позитивною, а за економічного спаду, особливо в періоди фінансово-економічних криз та збиткової діяльності – стає негативною, за якої капітал зменшується. Генерування чистого прибутку банку відбувається під впливом багатьох чинників, які не завжди знаходяться під контролем його менеджменту (зміна ринкової ставки процента, збільшення норми обов'язкового резервування тощо). Це може призводити до загострення відносин між власниками і менеджерами банку та погіршувати його керованість, ускладнювати перспективне планування джерел генерування капіталу, проведення стабільної дивідендної політики і навіть до втрати капіталу. За такої ситуації отримані банком прибутки за короткий час можуть нівелюватися та перетворитися у збиток. Усе це негативно впливає на позиції банку на ринку та зводить його можливості щодо залучення зовнішніх джерел власного капіталу в періоди, коли банк буде відчувати в них гостру потребу.

Виділяють такі інструменти управління внутрішніми джерелами: нерозподілений прибуток, розкриті резерви, резерв переоцінки (рис. 1).

Єдиним внутрішнім джерелом капіталу є прибуток банку в частині, яка залишається нерозподіленою на виплату дивідендів. Водночас дослідження різних поглядів науковців на нерозподілений прибуток як джерело внутрішніх коштів не дозволяє дати однозначну відповідь щодо їх основи.

Широке трактування ролі прибутку в джерелах капіталу дав М.Д. Алексеєнко: «Хоча складові власного капіталу суттєво різняться за економічною сутністю, порядком формування та використання, спільним для них, є використання такого найважливішого (для окремих складових – єдиного) джерела формування, як прибуток після оподаткування» [2, с. 81]. Більш конкретизованою виявилася позиція з цього питання В. Кисельова, який зазначав: «Основним внутрішнім джерелом зростання банківського капіталу є прибуток, не виплачений акціонерам, а залишений у банку нерозподіленим» [3, с. 80]. Та найбільш вдалими, з нашого погляду, є положення, сформульоване Дж. Сінкі: «Нерозподілений прибуток – це єдине внутрішнє джерело банківського капіталу» [4, с. 432]. Виходячи з цього слід підкреслити, що нерозподілений прибуток є кінцевим результатом, що безпосередньо впливає на вартість банку, а чистий прибуток доцільно розглядати як загальне внутрішнє джерело генерування власного капіталу банку.

Завдання менеджменту полягає у визначенні оптимального співвідношення між величиною прибутку, що спрямовується на поповнення капіталу, та сумою дивідендних виплат акціонерам банку. Низький рівень дивідендів призводить до зниження ринкової вартості акцій банку та спонукає власників до їх продажу, що означає вплив акціонерного капіталу з банку. Високий рівень дивідендних виплат прива-

блюе акціонерів, але сповільнює процес нагромадження капіталу. Це стримує зростання обсягу активних операцій, які генерують доходи банку, та підвищує загальний рівень ризику [1, с. 85].

Збільшення статутного капіталу за рахунок збільшення чистого прибутку банку можливе з використанням таких механізмів: підвищення прибутковості банківської діяльності та скорочення витрат (див. рис.).

Перший напрям полягає у збільшенні прибутковості активних операцій при проведенні кредитно-інвестиційної політики в результаті підвищення прибутковості активів, зниження рівня їх ризику. В зв'язку зі збільшенням сукупного обсягу активів гостро постає питання про оцінку реального розміру ризику, його мінімізації і створенні внутрішніх резервів з ліквідних низько ризикових активів в цілях компенсації можливих втрат.

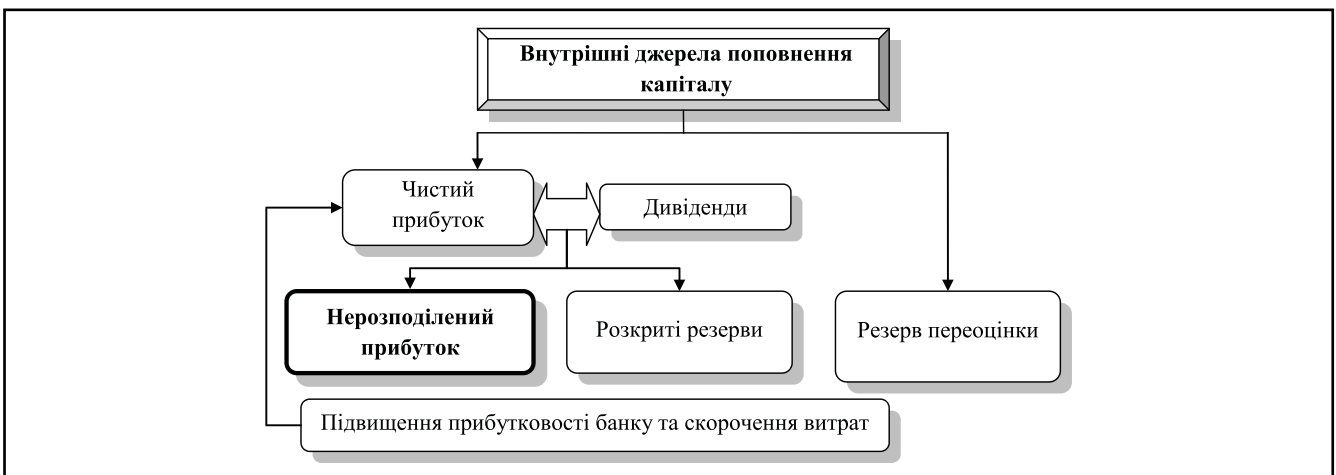
Другим напрямом виступає політика скорочення витрат, що в кінцевому підсумку і має привести до збільшення частки нерозподіленого прибутку в капіталі банку. Досягти цього можна шляхом здешевлення ресурсної бази та скорочення трансакційних витрат банку.

Ще одним внутрішнім джерелом формування і нарощування власного капіталу є використання прибутку для створення обов'язкових відрахувань з прибутку до резервного фонду банку, розмір якого обов'язково передбачається в установчих документах створюваного банку. Цей резерв призначений для покриття збитків і втрат, що виникають за результатами діяльності банку. Мінімальний розмір резервного фонду банку визначається його статутом. До прийняття Закону України «Про акціонерні товариства» його розмір не міг бути меншим, ніж 25% від статутного капіталу банку. Розмір щорічних відрахувань до резервного фонду має становити не менше 5% від чистого прибутку до досягнення ним мінімальної встановленої статутом величини. Отже, при збільшенні статутного фонду банк мусить наростити резервний фонд до необхідного розміру, що набуває особливої актуальності в сучасних умовах, коли банки активно нарощують свій статутний капітал, проте мають обме-

жені можливості (у зв'язку з відсутністю або недостатністю прибутку) для адекватного збільшення резервного фонду. Для банків, що утворюються, має значення те, що вимогами Закону «Про акціонерні товариства» мінімальний розмір резервного фонду встановлено на рівні 15% від статутного капіталу акціонерного товариства.

Однак існують й інші внутрішні джерела капіталу, більшість яких не мають прямого відношення до прибутку банку. Як зазначає С.М. Савлук, це стосується передовсім результатів переоцінки основних засобів, цінних паперів у портфелі банку на продаж, інвестицій в асоційовані компанії, за операціями хеджування форвардних контрактів. В усіх цих випадках генерування капіталу здійснюється суто номінально, через збільшення грошової оцінки уже наявних у банку активів капітального характеру. Згідно з позицією автора це джерело генерування не є чисто внутрішнім, оскільки залежить від кон'юнктури ринку, як не є і суто зовнішнім, оскільки залежить від управлінських рішень внутрішнього менеджменту банків [6, с. 310]. У зв'язку з цим ми пропонуємо назвати цю групу джерел капіталу гібридними, тобто такими, що мають ознаки як внутрішніх, так і зовнішніх джерел.

Ознаками їх внутрішнього походження є те, що вони формуються на базі наявних активів і під впливом управлінських рішень менеджменту банку, але результати переоцінки не є частиною прибутку. Головною ознакою зовнішнього походження гібридних джерел є те, що вирішальним чинником їх зростання чи зменшення є зміна кон'юнктури ринку, яка впливає на те, що, балансова вартість активів змінюється протягом усього терміну служби – від моменту придбання до моменту вибуття. Зміна ринкової вартості майна банку має важливе значення для його власників. Адже в разі ліквідації банку вони мають право на частину майна відповідно до їхньої участі у формуванні статутного фонду банку. З огляду на це збільшення фонду переоцінки основних засобів показує, наскільки збільшилася частка кожного акціонера банку в його майні. Однак при оцінці цього джерела зростання власного капіталу необхідно враховувати те, що приріст вартості майна за рахунок переоцінки власних будівель і устаткуван-



Внутрішні механізми формування капіталу банків

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Динаміка внутрішніх джерел власного капіталу банків України за 2006–2011 роки [6]

Показники	2006		2007		2008		2009		2010		2011	
	млрд. грн.	% до п.р.	млрд. грн.	% до п.р.	млрд. грн.	% до п.р.	млрд. грн.	% до п.р.	млрд. грн.	% до п.р.	млрд. грн.	% до п.р.
1. Регулятивний капітал	41,1	156,02	72,3	175,6	123,1	170,29	135,8	110,34	160,8	118,47	178,4	110,91
2. Власний капітал (балансовий)	42,6	167,1	69,6	163,4	119,3	171,1	115,2	96,6	134,4	116,7	155,5	115,7
3. Чистий прибуток	4144	190,96	6620	159,75	7304	110,33	-38450	-526,42	-13027	33,88	-7708	59,17
4. Резерв переоцінки	6,9	270,0	8,2	118,8	11,3	137,8	9,8	86,7	12,5	128,1	2,29	-18,3
5. Резервний фонд	4,8	160,0	7,0	145,8	10,7	152,8	15,7	146,7	13,0	82,8	2,2	-16,9

ня є істотним джерелом капіталу для банків, які мають вкла- дення в нерухомість, вартість якої підвищується. Отже, слід визнати, що формування капіталу з гібридних джерел є си- туаційним та спекулятивним, оскільки вартість матеріальних активів піддається значним коливанням, особливо в умовах нестабільної економіки. Розглядати його як стабільне дже- рело капіталізації недоцільно.

Як видно з наведених у таблиці даних, у передкризові 2006–2007 роки власний капітал банків зростав (167,1 та 163,4% за відповідні роки), внутрішні джерела його генеру- вання також показували позитивну динаміку – майже в 1,9 та 1,4 раза. Таким чином, роль внутрішніх джерел у капіталі банків була істотною – їхня частка перевищувала у ці роки третину всього капіталу банківської системи. Внаслідок та- кої динаміки банки активізували кредитну діяльність.

Фінансово-економічна криза, що розпочалася в середині 2008 року спричинила істотне уповільнення прибутку банків (з 161,0 до 110,6% відповідно). Проте динаміка показників капіталу змінилася у цьому році не адекватно зміні показни- ків прибутку банків: приріст загального обсягу капіталу не уповільнився, а зріс (з 163,0 до 171,1%), а приріст внутріш- ніх джерел хоч і уповільнився, але все ще залишався значно вищим ніж приріст прибутку банків. Виник деякий часовий лаг між знижувальною тенденцією в динаміці власного капі- талу його внутрішніх джерел та прибутку.

Таке відставання було спричинене значними зовнішніми впливами на початку кризи додаткового капіталу в банків- ський сектор урядом України та іноземними материнськими банками, а також значним обсягом прибутку, одержаного банками у 2008 році до початку кризи (7,3 млрд. грн.).

У кризовому 2009 році і першому післякризовому 2010 році динаміка внутрішніх джерел власного капіталу набула загрозливої від'ємної тенденції: у 2009 році обсяг їх стано- вив (-5,3) млрд. грн., а у 2010 році – (-16,1) млрд. грн., або в 3 рази більше. Це означає, що в самий розпал кризи, ко- ли замість прибутків банки допустили збитки в 31,5 млрд. грн., вони були змушені всю масу власного капіталу, сфор- мованого з внутрішніх джерел, спрямувати на покриття збитків. Але цих коштів виявилось недостатньо.

У 2010 році, коли ситуація в економіці і банківському сек- торі почала оздоровлюватися, втрати внутрішніх джерел власного капіталу не зменшилися, а зросли більш ніж утри-

чі (до 16,1 млрд. грн.). Головною причиною цього явища мо- гла бути поява на балансах банків величезної суми (28,6 млрд. грн.) збитків минулих років, тобто 2009 року, оскільки до цього сукупність банків показувала прибутки. Це означає, що у 2009 році банки внутрішніми ресурсами реально по- крили лише 2,9 млрд. грн. збитків із загальної суми 31,5 млрд. грн., а решту перенесли на баланси 2010 року. Але і в цьому році вони були не повністю перекриті і перейшли на баланси 2011 року [6, с. 295].

У 2011 році, коли ситуація в економіці певною мірою ста- білізувалася (темпи приросту ВВП зросли на 1,2 в.п.) влас- ний капітал банків зріс на 21,1 млрд. грн. Разом із тим у ди- намиці внутрішніх джерел власного капіталу спостерігаються позитивні зрушення: хоча все ще присутні втрати, які значно скоротилися більш ніж у 14 разів (до 1,12 млрд. грн.) [6]. Го- ловною причиною цього є значне скорочення збитків за ра- хунок покращення ринкової кон'юнктури та активізації робо- ти по реструктуризації проблемних активів. Іншою причиною скорочення збитків є активне використання для покриття збитків у цьому році коштів резервного фонду, обсяг якого по банківській системі скоротився вперше за період, що дослі- джується, в тому числі і в кризові роки. Це свідчить про по- дальше використання банківським менеджментом внутріш- ніх джерел для покриття збитків та все ще повільну роботу щодо поновлення кредитно-інвестиційної діяльності [7]. Хо- ча за результатами роботи 2011 року окремі банки змогли вийти на прибуткову діяльність, що в середньому вплинуло на скорочення збитків по банківській системі у 20 разів. Однак вийти на позитивний рівень внутрішніх джерел банкам усе ще не вдається. Негативно вплинули на нарощення капіталу скорочення обсягів гібридних складових внутрішніх джерел, а саме резервів переоцінки, їх обсяг скоротився більше ніж у п'ять разів з 12,5 до 2,29 млрд. грн. Це значним чином об- умовлено змінами в регуляторній політиці НБУ.

Висновки

У цілому можна зробити висновок про неефективність ви- користання внутрішніх джерел формування та нарощення власного капіталу вітчизняними банками, що свідчить про слабкість банківського менеджменту, відсутність загальної політики та практики антикризового управління капіталом банків.

Проаналізувавши можливості банку щодо генерування власного капіталу за рахунок внутрішніх джерел, в умовах нестабільного середовища, слід відмітити, що успішне виконання зазначених механізмів буде забезпечуватися у разі проведення якісної політики банківського менеджменту щодо збільшення прибутковості та мінімізації ризиків.

Список використаних джерел

1. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку: підручник / Л.О. Примостка. – 3-тє вид., доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2012. – 338 с.
2. Алексеенко М.Д. Капітал банку: питання теорії і практики: моногр. / М.Д. Алексеенко. – К.: КНЕУ, 2002. – 276 с.

3. Киселев В.В. Управление банковским капиталом (теория и практика) / В.В. Киселев. – М.: Экономика, 1997. – 256 с.

4. Синки Дж.Ф. Управление финансами в коммерческих банках / Дж.Ф. Синки [пер. с англ. 4-го перераб. изд. Р.Я. Левитина, Б.С. Пинскера]. – М.: Catallaxy, 1997. – 820 с.

5. Савлук С.М. Капітал комерційного банку: моногр. / С.І. Савлук. – К.: КНЕУ, 2011. – 396 с.

6. Національний банк України. Офіційний сайт. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: – www.bank.gov.ua

7. Концепція вдосконалення механізму управління капіталізацією банків у сучасних умовах / В.В. Волкова / Економічний вісник Донбасу. – 2009. – №4 [14]. – С. 169–178.

Я.Я. ДЯЧЕНКО,

д.е.н., професор, провідний науковий співробітник НДФІ Академії фінансового управління Міністерства фінансів України

Концептуальні основи забезпечення економічної ефективності лісопромислової діяльності в умовах ринку

З метою подолання кризового стану економіки, підвищення ефективності господарювання запропонована Концепція державної лісівничої політики, її основні елементи, система показників оцінки стану та напрямів розвитку, програмно-цільові характеристики при реалізації проблем, пропозиції з удосконалення управління лісопромисловим комплексом.

Ключові слова: економіка, криза, лісопромисловий комплекс.

С целью преодоления кризисного состояния экономики, повышения эффективности хозяйствования предложена Концепция государственной лесной политики, ее основные элементы, система показателей оценки состояния и направлений развития, программно-целевые характеристики при реализации проблем, предложения по усовершенствованию управления лесопромышленным комплексом.

Ключевые слова: экономика, кризис, лесопромышленный комплекс.

In order to overcome economic crisis, increasing the effectiveness of management concept proposed by the state forestry policy, its basic elements, the system performance assessment and development strategy, program-target properties of the implementation problems, suggestions for improvement of forestry complex.

Постановка проблеми. Світовою тенденцією економічної діяльності є зростання використовуваних сировинних ресурсів, виснаження багатьох видів, особливо не відтворю-

ваних. Зазначені обставини призводять до зниження ефективності економіки, погіршення якості середовища проживання людей, до необхідності імпорту сировини і, як наслідок, до економічної залежності від інших держав та зумовлюють необхідність формування сучасної науково обґрунтованої системи регулювання раціонального використання та розвитку природно-ресурсного потенціалу.

В умовах обмеженості виробничо-сировинних ресурсів (рідкість) та необмеженої потреби людей у споживанні товарів і послуг в умовах глобалізації економіки особливо актуальними стали три основні проблеми, які має вирішувати любий суспільно-економічний устрій незалежно від його соціальних характеристик і політичної орієнтації, це: що і в якій кількості виробляти, як виробляти товари (ким, з яких ресурсів, якими технологіями), для кого виробляти (як розподілиться національний продукт) [1, с. 52].

Метою статті є пошук джерел підвищення ефективності лісоекономічної діяльності на базі раціоналізації та зміни структури відтворювальних процесів, користування лісом, глибокої хіміко-технологічної переробки деревини та удосконалення виробничих процесів.

Виклад основного матеріалу. Ці фундаментальні і взаємопов'язані проблеми притаманні і лісопромислового виробництву в Україні. Економічна оцінка стану лісів, використання ресурсів, їх промислової переробки засвідчують, що ці види діяльності у загальнодержавному випуску товарів і послуг складають незначну частку (щорічно лісове господарство – близько 0,5%, деревообробка і целюлозно-па-